

**O'QUVCHILARGA MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYA BERISHDA
XALQ OG'ZAKI IJODIDAN FOYDALANISHNING O'RNI VA AHAMIYATI**

*Abdullayev Muxammadimin Egamberdiyevich
Andijon davlat universiteti Umumiy
pedagogika kafedrasida v.b.dotsenti,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).
Baxridinova Nodirabegim Doniyorjon qizi
Andijon davlat universiteti Ijtimoiy-iqtisodiyot fakulteti
Pedagogika va psixologiya yo'nalishi talabasi*

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada o'quvchilarga ma'naviy-axloqiy tarbiya berishda xalq og'zaki ijodidan foydalanishning o'rni va ahamiyati masalalariga to'xtalib o'tilgan.*

***Kalit so'zlar:** xalq og'zaki ijodi, ertak, afsona, maqol, matal, latifa, laparlar, dostonlar, tez aytishlar, alla, topishmoqlar, naqlar, hikmatlar, globallashuv.*

***Annotation:** This article focuses on the role and importance of using folk art in providing spiritual and moral education to students.*

***Key words:** folklore, fairy tale, legend, proverb, anecdote, stories, epics, quick sayings, alla, riddles, sayings, proverbs, globalization.*

***Аннотация:** В данной статье основное внимание уделяется роли и значению использования фольклора в нравственном и нравственном воспитании учащихся.*

***Ключевые слова:** фольклор, сказка, миф, пословица, анекдот, рассказы, саги, поговорки, алла, загадки, рассказы, мудрость, глобализация.*

Xalqimizning boy madaniy me'rosining durdonasi hisoblangan, xalq og'zaki ijodining ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llanilishi va bu jarayonda nimalarga ahamiyat berish kerakligi, jarayonni to'g'ri tashkil eta olish muxim pedagogik ahamiyat kasb etadi. Zamon shiddat bilan rivojlanmoqda. Buning natijasida esa globallashuv jarayoni xar bir xalqning kelajak avlod ta'lim va tarbiya jarayoniga o'z ta'sirini ko'rsatib kelmoqda. Shu sababli ta'lim-tarbiya masalasiga jiddiy yondoshib, kelajak avlod tarbiyasi bosh vazifamiz ekanligini unutmaganda xolda, kirishmog'imiz kerak. Zero Prezidentimiz SH.M.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, "... dunyo maydonida va o'z azm-u qarorida qoyim turmoq, maqsadga erishmoq uchun mutasssil oldinga intilish, hayot va tafakkur tarzini isloh qilish, yangilanish tomon sobitqadamlik bilan borish lozim." [1] Shunday ekan, o'quvchi – yoshlarga sifatli ta'lim berishda, va tarbiyalashda xalqimizning donoligi, yashash tarzi davomida ortirilgan va sayqallanib, rivojlanib, tajribalari asosida sinalgan ijod namunalari bilan bu jarayonni boyitishimiz va tarbiyaviyligini oshirmog'imiz kerak. Xalq og'zaki ijodi, bizning xalqimizning boy madaniy me'rosining namunalaridan hisoblanib, xalqimizning turmush tarzi, milliy va rang-barang urf-odatlarini, sabr va matonat bilan amalga oshiradigan mehnat faoliyati, xalqimizning sodda qalbidagi orzu-umidlari, g'am-tashvishlari, armonlari, quvonchlarini ifodalab, har bir davrga hamnafas bo'lib, sayqallanib boradi. Xalq og'zaki ijodining, ertak, afsona, maqol, matal, latifa, laparlar, dostonlar, tez aytishlar, alla, topishmoqlar, naqlar, hikmatlar shu kabi janrlari keng ommalashgan. Bu janrlarda yosh avlodni manaviy-axloqiy tarbiyalash yo'llari, tarbiya usullari, mehr, muhabbat, saxiylik, olijanoblik, qadr, vafo, sadoqat, yaxshilik, oqibatlilik, mehnatsevarlik, kasb-hunarga muhabbat, halollik, adolat, insof, andishalik, insonparvarlik kabi xislatlar

ulug‘lanadi, qadrlanadi, ammo insonni bulg‘ovchi, bevafoqlik, baxillik, xasislik, qo‘rqoqlik, nomussizlik, manmanlik, kaltabinlik, yolg‘onchilik, ochko‘zlik, o‘g‘rilik va boshqa salbiy illatlar qoralanadi. Xalq og‘zaki ijodi namunalari odobxloq, ta’lim-tarbiya borasida o‘ta xayotiy, xalqchil va ibratliligini, shu bois uning umumbashariy ahamiyatga molik ekanligini ta’kidlash lozim.

Xalq og‘zaki ijodining tarbiyaviy imkoniyatlari cheksizdir. Bugun jamiyatimiz xalq tajribasidan foydalangan holda, unutilgan antik an’analarni tiklamoqda, tarbiya nazariyasi va amaliyotining yangi modellarini yaratmoqda. Xalq og‘zaki ijodiga, madaniyatning qadimiy qatlamlariga, bir butun sifatida an’anaga e’tibor inson tarbiyasi va kamolotining bitmas-tuganmas manbai sifatida keyingi yillarda ijtimoiy-pedagogik muhitda ayniqsa faol bo‘ldi. Bu xalq og‘zaki ijodi janrlarining funksional xususiyatlari, xalq og‘zaki ijodining chuqur ma’naviyati va hikmati, milliy madaniyatning avlodan-avlodga o‘tish jarayonining uzluksizligi bilan bog‘liq. Yangi asr boshlarida milliy madaniyat, etnik jarayonlar, an’anaviy badiiy ijod, xalq og‘zaki ijodiga qiziqish kuchaydi. Olimlar har bir xalqning tarixiy va milliy o‘zo‘zini anglashidagi alohida o‘shishni qayd etib, buni ijtimoiy-psixologik va siyosiy sabablar bilan izohlaydilar.

Milliy madaniyatni, uning ildizlarini asrab-avaylash va rivojlantirish tarix va madaniyat yodgorliklariga, an’anaviy xalq amaliy san’atiga ehtiyotkorona munosabatda bo‘lishni talab qiladigan eng muhim vazifadir. Xalq og‘zaki ijodi, xalq urf-odatlarini, marosim va bayramlari, an’anaviy amaliy san’at va tasviriy san’atni qayta tiklash bugungi kunning dolzarb muammosidir. Folklor, uning janrlari, vositalari, usullari xalq hayotining butun manzarasini to‘liq to‘ldiradi, xalq hayoti, uning axloqi, ma’naviyati haqida yorqin tasavvur beradi. Xalq og‘zaki ijodi xalqning ruhini, qadr-qimmatini, xususiyatlarini ochib beradi.

Ilm-fan nuqtai nazaridan xalq og‘zaki ijodi alohida o‘rganishga, puxta baho berishga loyiq hodisadir. Har qanday folklor kichik janrlarda, jumladan, topishmoqlar, maqollar va matallardan kelib chiqadi. Maqol deganda hayotning eng xilma-xil hodisalarini ifodalovchi va to‘liq gap shakliga ega bo‘lgan, tuzatuvchi xarakterga ega bo‘lgan maqsadli majoziy so‘z tushuniladi. Maqollar ishchilarning ko‘plab ma’naviy ehtiyojlarini qondirdi: kognitiv va intellektual (tarbiyaviy), ishlab chiqarish, estetik, axloqiy va boshqalar. Maqollar qadimiylik emas, o‘tmish ham emas, xalqning jonli ovozi xalq o‘z xotirasida faqat bugun kerak bo‘lgan va ertaga kerak bo‘ladigan narsanigina saqlaydi. Maqolda o‘tmish haqida gapirilsa, u bugun va kelajak nuqtai nazaridan baholanadi – aforizm aks etgan o‘tmish xalq ideallari, umid va intilishlariga qay darajada mos kelishiga qarab qoralanadi yoki tasdiqlanadi. Maqolni hamma xalq yaratadi, shuning uchun u xalqning umumiy fikrini ifodalaydi. Unda xalqning hayotga bergan bahosi, xalq tafakkuri mushohadalari bor. Individual aql tomonidan yaratilgan muvaffaqiyatli aforizm, agar u ko‘pchilikning fikrini bildirmasa, xalq maqoliga aylanmaydi. Xalq maqollari yodlash uchun qulay shaklga ega bo‘lib, ularning etnopedagogik vosita sifatidagi ahamiyatini oshiradi. Maqollar mustahkam esda qoladi. Ularning yod olishiga so‘zlar, turli xil undoshlar, qofiyalar, ritmlar, ba’zan juda mohirona o‘ynash yordam beradi. Maqollarning pirovard maqsadi hamisha ta’lim-tarbiya bo‘lib kelgan, ular qadimdan pedagogik vosita vazifasini o‘tagan. Bir tomondan, ular pedagogik g‘oyani o‘z ichiga oladi, boshqa tomondan, ular tarbiyaviy ta’sirga ega, tarbiyaviy funksiyalarni bajaradilar. Maqol va matallar qiyosiy yoki allegorik gap bo‘lib, xalqning

kundalik donoligini o‘z ichiga oladi. Ana shu ikki niholdan tashbeh (topishmoqlarda) va obrazli qiyoslar (matallarda) xalq she’riyati o‘zida boradi.

Qo‘shiqlar xalq she’riyatining topishmoq va maqollarga qaraganda ancha murakkab shaklidir. Qo‘shiqlardan ko‘zlangan asosiy maqsad go‘zallikka muhabbat uyg‘otish, estetik qarash va didni rivojlantirishdan iborat. Qo‘shiq xalq hayotining barcha jabhalari, jumladan, yosh avlod tarbiyasi yuksak poetiklashtirilganligi bilan ajralib turadi. Qo‘shiqning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, go‘zal kuylashni o‘rgatgan bo‘lsa, u o‘z navbatida go‘zallik va ezgulikka o‘rgatgan. Bolalar va yoshlarni mehnat tarbiyasida qo‘shiqning ahamiyati beqiyos. Yuqorida aytib o‘tilganidek, qo‘shiqlar mehnat jarayoniga jo‘r bo‘ldi va rag‘batlantirdi, ular ishchilarning mehnat sa’yohatlarini muvofiqlashtirish va birlashtirishga hissa qo‘shdi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish kerakki, xalq og‘zaki ijodi bolalar va yoshlarning ertak, doston, afsonalar olamida ijodiy rivojlanishiga hissa qo‘shadi. Ta’limning zamonaviy modelini qurishda xalq og‘zaki ijodida tizimlashtirilgan ma’naviyat an’analariining ko‘p asrlik tarixi topilmalaridan foydalanish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. SH.M.Mirziyoyev “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi.” To‘ldirilgan ikkinchi nashr.-Toshkent; “O‘zbekiston” nashriyoti, 2022
2. Abdullayev M. E. Etnopedagogik qadriyatlar vositasida o‘quvchilarda milliy g‘urur tuyg‘usini shakllantirish tizimi: p. f. b.f. d. (phd) dis. Farg‘ona – 2022.
3. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. Birinchi jild. Toshkent, 2000.